

Нововіднайдені портрети кн. Острозьких

Багато дослідників, пишучи свої наукові праці часто звертали увагу і на портрети того чи іншого князя, про якого велась мова. Вперше спробу комплексно опрацювати та дати характеристику відомим портретам із родини князів Острозьких зробив Віктор Луц в книзі “Архітектурно мистецька спадщина князів Острозьких” (Ричков П. А., Луц В.Д. – К.: Техніка, 2002). Але за браком матеріалу він не вказав портрети, які були “віднайдені” в останній час.

Перебуваючи в Польщі, я поставив собі за ціль віднайти спадщину князів Острозьких на території, яка, власне, належала князям, а на даний час належить сусідній державі.

Портрети князів Анни-Алоїзи та Олександра Острозьких із Єзуїтського колегіуму м.Острога нині знаходяться в Польщі в містечку Дебно, неподалік від ще однієї власності князів міста Тарнув. Яким чином портрети попали до Польщі – є тільки припущення, можливо, вони були вивезені туди ще під час визвольної війни 1648-1654 рр., під час втечі Анни-Алоїзи від козацького війська Богдана Хмельницького. Як відомо, Анна-Алоїза померла саме в 1654 р. і тому, мабуть, не змогла привезти портрети назад до Острога. В Дебнівському музеї так і вказують на походження портретів із єзуїтського колегіуму м. Острога.

Портрети написані на дошці олійними фарбами, рами фігурно вирізані з дерева, залевкашені та покриті поліхромним розписом під мармур. Авторство портретів можемо припустити із повідомлення, що ярославський маляр Ян, був привезений Анною-Алоїзою до Острога із Ярославла, мабуть, з метою написання портретів як самої Анни-Алоїзи так і її батька Олександра, що на той час вже був мертвим. Виконував він ще й певні роботи для острозького парафіяльного костелу, цілком можливо, що він займався поліхромією головного вівтаря костелу [1, с. 479]. Маляр Ян проживав в Острозі декілька місяців у 1624 р., та ж дата зазначена і на портреті Анни-Алоїзи. Як стилістика написання, так і обрамлення не дають підстав сумніватися, що обидва портрети написані одним і тим же майстром.

На думку Володимира Александровича, саме наш, вже згаданий Ян і є тим малярем, що відомий із акту розподілу володінь міста Ярославла за 1636 р. і проживав на Ринковій площі цього міста [2, с. 64]. Діяльність Яна з Ярославла на Острозькому ґрунті є одним із маловідомих аспектів мистецької історії XVII ст., пов'язаних з перебуванням на українських землях приїжджих майстрів. Документальне підтвердження таких фактів – явище надзвичайно рідкісне. До унікальних належать і факти спровадження в Україну малярів магнатами з їх маєтків чи міст, розміщених поза межами України[3].

Князь Олександр Острозький

Княгиня Анна-Алоїза Острозька

Князь Януш Острозький

Илля князь з
Острога Которого
дівятка tylko ier
dná zostála.

Ілля князь з Острога
в якого дитя одне (Гальшка)
залишилось.

Kátarzyna Wo-
iewo. Poznńska
żoná Lukáša z
Gorki/ corká. te°
Ильїна.

Гальшка (Катерина ?)
княжна Острозька
воєводи́на Познанська
дружина Лукаша Гурки

Kostánty Asiaže
z Ostrogá/ Ktory
z Sofija Tarno.
splodzil te syny.
to mežnie obronil 1517.

Костянтин князь з Острога
який з Софією Тарновською
народив синів
межі (свої) боронив 1517

Jánuš syn Kon-
stan. Ktory w 18.
lat žáku oycyste
go Dubná Tátá
.maž zacsny 1578.

Януш
син Костянтина (Острозького)
який у 18 років не допустив
татар до Дубна

Цікаво, що більшість копій портретів Анни-Алоїзи, виконаних у ХІХ ст., зображають разом із образом княжни і фігурну раму, в яку вправлений портрет із єзуїтського колегіуму. Це може свідчити, що “дебнівські” портрети могли в ХІХ ст. ще знаходитися в Острозі чи його околицях.

Портрети Януша Острозького та Анни-Алоїзи Ходкевич у розкішних різьблених рамах прикрашали також стіни Межиріцького монастиря [4, с. 122]. Але ми бачимо, що це інша пара портретів (замість Олександра тут називають Януша) [5, с. 127] хоч і вони теж вставленні в різьбленні рами. За словами історика О. Левицького, наприкінці 60-х років ХІХ ст. ці портрети були перемальовані: Януша на образ Св. Федора Острозького, а Анни-Алоїзи – на Іова Почаївського [6, с. 329-373]. Проте з моєї точки зору, ікони, які зараз знаходяться в Межиріцькому монастирі, не переписані з портретів; в оману Левицького ввів кольоровий левкас, яким було заґрунтоване полотно і зараз в багатьох місцях після втрати фарбового шару левкас проявився на зовні. Копії портретів Януша Острозького та Анни-Алоїзи ХІХ ст. з оригіналів межиріцьких зберігаються в Житомирському краєзнавчому музеї.

В Дебно також знаходиться портрет князя Януша Острозького ХVІІ ст., проте авторство цього портрету вже не можна приписувати Янові із Ярослава. Портрет поколінний, написаний на полотні олійними фарбами. Князь з непокритою лисою головою, з сивою бородою в довгому чорному кунтуші, підтримує правою рукою шаблю або меч з закритим ефесом, в лівій руці тримає рукавички. Постаць Януша розміщена за столом, на якому стоїть княжа корона. На тлі – зображення княжого герба (Леліва та Огончик) та написом під ним.

Портрет із Дебно дуже схожий на копії портретів, що в свою чергу були написані із портрету, який зберігався в Межиріцькому монастирі при отцях францисканах, [5, с. 127], різниця тільки в тім, що межиріцький портрет повноростовий і Януш зображений там в шапці. Так само схожий, але вже поясний портрет Януша в шапці виконав гравер А. Зубчанинов у 1888 р. На мою думку, первісним був портрет Януша із Дебно і початково зберігався він також в Острозі, можливо, при костелі. А портрети в шапці – це перероблені та переосмислені копії пізнішого часу.

Цікаво, що в експозиції Дебнівського музею також виставленні золоті перстні Януша Острозького, які дістали з труни Януша у тарнувському костелі.

Також необхідно згадати і нещодавно зауваженні І. Мицьком гравюрні портрети кн. Острозьких надруковані Бартошем Папроцьким у 1578 р. [7, с. 77.] Хоча вони виглядають дещо схематично, але портретні риси в них явно прослідковуються і до того ж, портрети багатьох князів – прижиттєві.

І ще одна новина, що нарешті знайдено хоч і схематичне, але зображення княжни Гальшки Острозької, фундаторки Острозької академії. Хоч на портреті її помилково названо Катериною, проте в поясненнях зазначено,

що це портрет дружини Лукаша Гурки, воєводи Познанського, і це безсумнівно вказує, що портретовано Гальшку.

Література

1. Центральний Державний історичний архів. м. Львів.- Ф13.- Оп.1.- Спр. 90.
2. Острозька давнина: Дослідження і матеріали. – [Випуск 1] -Львів. 1995.
3. Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1995.
4. Портрет Януша Острозького із Межиріччя був переданий С. Голубевим музеєві Київської духовної академії. Тепер зберігається в Національному історичному музеї України. Ричков П. А., Луц В. Д. Архітектурно мистецька спадщина князів Острозьких – К.:Техніка, 2002.
5. Ричков П.А., Луц В.Д. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. – К.:Техніка, 2002.
6. Левицкий О. Анна-Алоиза, княжна Острожская//Киевская старина.- 1883. - Т.-VII.- ноябрь.
7. Мицько. Іван Федоров: життя в еміграції. - Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2008.

Перстні князя Януша Острозького